

КРАТЪК НАРЪЧНИК ЗА РОДИТЕЛИ И УЧИТЕЛИ ПО БДП

Опазването на децата на пътя е от критично важно значение за просперитета на обществото ни а това се налага тъй като те са особено уязвими и податливи на рисковете на движението. Затова е важно да се предприемат всички необходими мерки, за да се гарантира, че децата са в достатъчна степен защитени при взаимодействието им с пътната система. Това включва грижа и възпитание в семейството, в образованието , провеждане на информационни кампании, развитие на безопасна пътна среда, широка рамка на сътрудничество с обединяване на обществени ресурси.

Децата следва да се обучават и запознават с темата за безопасността на движението по пътищата от ранна детска възраст, за да може да се формира у тях социално-отговорно поведение още от малки. Ключово важна роля за това имат една страна семейството и училището, а от друга страна градското планиране има ангажимент да осигури безопасна среда за всички участници в движението, в т.ч. и за децата.

Те също са участници в движението по пътищата независимо в какво качество - на пешеходци, пътници или водачи на превозно средство. Съобразно тяхната възраст от гледна точка на образователния процес в училищата могат за се разделят на три основни групи: 1-4 клас, 5-7 клас и 8-12 клас.

I. Ролята на семейството и близките при формиране на отговорно и безопасно поведение при взаимодействие с пътната среда на децата в 1-4 клас.

Семейството – родителите и близките на децата са първия и основен фактор, който има ключова роля при формирането на социално-отговорно поведение на децата в тази ранна детска възраст. Именно членовете на сечейството и близките на децата трябва да са модел за подражание и да предоставят градивен и добър **личен пример** със своето поведение, давайки ясни и недвусмислени послания на своите деца за това, кое е правилно и кое не във взаимодействието им с пътната среда. Родителите и близките на децата трябва да имат открита комуникация и постоянен диалог относно темата за БДП, като ежедневно се дават примери за опасностите на пътната среда, във връзка с всекидневното участие в системата на БДП на децата. Разговорите и примерите трябва да са посредством насърчаване към това да се разискват различни ситуации и да се задават въпроси, като се разискват възможните хипотези и се споделя и предава натрупания опит. Грижата за децата включва и полагане на усилия от страна на родителите и близките в семейството към повишаване знанията и уменията на децата във връзка с избора на правилното поведение в пътната среда.

1. Какъв може да бъде добрият личен пример на родителите - пешеходци към децата?

Когато родителите и децата са заедно пешеходци с децата си, могат да изучават общи практики за БДП в семейството, когато правят семейните си разходки, което е добра възможност за формиране и укрепване на безопасното поведение с пътната среда, като акцентират на следните аспекти:

- Използват пешеходните тротоари при придвижването си.
- Придвижване по банкетите на пътното платно, когато липсват тротоари, или същите са непроходими поради различни обстоятелства. Като се обясни, че

могат да използват за придвижване и пътното платно, но задължително да се движат противоположно на посоката на движението на пътните превозни средства, по възможност най-ляво.

- Трябва да пресичат само на обозначените за това места. Разясняват на своите деца къде е правилно да се пресича, какво е пешеходна пътека, видове пешеходни пътеки.
- Най-безопасното място за пресичане е това където няма пряк конфликт между пешеходец и превозно средство. Това са пешеходен подлез/надлез. При наличие на такива съоръжения, да не търсят начин да ги заобиколат..
- Пешеходната пътека е правилното място за пресичане, но то не е щит и винаги има опасност от инцидент. Водачите на превозни средства не винаги могат да забележат навреми пресичащия пешеходец. Причините са много, но най-честите са малката площ на пешеходеца, не добрата осветеност, разсейването, движението с по-висока скорост, техническа неизправност, ограничена или намалена видимост и т.н. Изключително важно за повишаване на сигурността на децата и най-вече на тяхната култура на поведение е да ги научим:, че още преди да решат да пресичат на пешеходната пътека – първото нещо, което трябва да направят е да спрат своето движение, след което да се огледат внимателно в двете посоки на движение (препоръчително е да бъде няколко пъти), да потърсят и установят зрителен контакт с водачите на приближаващите към пешеходната пътека превозни средства, да преценят разстоянието на превозните средства от пешеходната пътека, както и това дали същите могат да спрат навреме, при необходимост да сигнализират с ръка за намерението си да пресекат пътното платно и едва тогава да предприемат пресичане на пътното платно по пешеходната пътека. Също така да им се обясни, че не трябва да удължават ненужно пътя и времето за пресичане, както и да не спират без необходимост на платното за движение.
- При поставени ограждения от парапети или вериги да не преминават през тях.
- На регулирана с светофар пешеходна пътека да спазват светлинните сигнали на светофарната уредба и сигналите на регулировчика (в случай, че има такива).
- На пешеходната пътека не бива да се тича, защото е възможно водачът на превозното средство да не е забелязал тичащия пешеходец, което ще предизвика критична ситуация между тях. Също така тичащия е възможно да се спъне и да падне, което ще го направи още по невидим за водача на МПС.
- Не бива да се пресича на пешеходна пътека, управлявайки превозно средство (велосипед), а трябва да се слезе от превозното средство и да се пресече пътното платно бутайки го по пешеходната пътека. Препоръчително е родителите да преминат заедно със своите деца пътя до училище и обратно до дома пеша, за да могат децата да добият посредством собствените си възприятия пътната среда по този маршрут, който трябва да бъде подбран, така, че да бъде най-безопасния за децата.
- Запознаване децата със сигналите на светофарната уредба и това, че съществуват светофари за различна категория участници в движението и за различни превозни средства. Да се покаже на децата с личен пример и да се обясни защо е важно да се съблюдава сигнализацията на светофарната уредба и защо е важно винаги да се пресича пътното платно на разрешаващ сигнал на светофарната уредба – не само защото това е законово регламентирано, а защото по този начин се формират принципи на поведение, които се спазват и за напред. Да се акцентира на особената ситуация, която съществува, именно когато има разрешителен сигнал на светофарната уредба едновременно за превозните средства и за пешеходците – в този случай е важно да се покаже и обясни, че отново трябва да се търси визуален контакт

с водачите на превозни средства и да едва, когато се уверим, че можем да пресечем безопасно пътното платно – тогава да предприемем това.

- Важно е да бъдат запознати децата, че при пресичане на пешеходна пътека те се ползват с предимство само спрямо нерелсовите превозни средства, т.е. в случай, че към пешеходната пътека приближава трамвай, останалите участници в движението изчакват да премине нерелсовото превозно средство и едва тогава и когато е безопасно могат да преминат по пешеходната пътека.
- Друга особеност е това, че в случай на липса на пешеходна пътека – да се покаже и обясни на децата, че на кръстовищата пешеходни пътеки са продълженията на тротоарите и банкетите върху платното за движение, където водачите на превозни средства са с повишено внимание. Запознаването на децата с това обстоятелство е важно от гледна точка на това да се формират у децата навици да не се пресича пътното платно между паркираните превозни средства и не необозначените места, предвид ниския ръст на децата в тази възрастова група и невъзможността на водачите на превозните средства да ги забележат навреме за да имат необходимото време за реакция. От друга страна водачите на превозни средства не очакват появата на пешеходци на пътното платно за движение, където това не е регламентирано, което ще направи тяхната реакция по-бавна.
- Важно е да се коментира с децата, че докато изчакват разрешаващ сигнал на светофарната уредба е добре да изчакват по-далеч от ръба на пътното платно, предвид това, че съществува възможност да бъде закачен от преминаващите превозни средства.
- Разсейването е сериозен проблем от гледна точка на безопасното движение по пътищата. Родителите и близките от семейството трябва да показват и да разясняват на своите деца за това какви опасности крие то. Видовете разсейване може да бъдат: ментално, зрително, слухово и комбинация от всички, то допринася за загубата на концентрация и излагане на риск. Разсейването в съвременното общество с развитието на технологиите предоставя множество възможности да се прояви, посредством използването на мобилни телефони, слушането на музика със слушалки, използването на т.нар. „смарт часовници“ и други подобни средства. Важно е да се убедят децата, че преди да пресекът пътното платно за движение - винаги трябва да бъдат концентрирани, като се преустанови за кратко използването на различните технологични устройства, водещи до отвлечане на вниманието, с оглед на това, че разсейването се наблюдава, като фактор допринасящ и благоприятстващ настъпването на пътнотранспортни произшествия и е разпространен, както при пешеходците, така и при водачите на превозни средства.
- В случаите на намалена видимост, поради часовия диапазон или различни метеорологични условия например при здрач, мъгла, валеж, запрашеност, задименост и други подобни е силно препоръчително пешеходците в т.ч. и децата да бъдат облечени в дрехи с по-ярки цветове и да имат светлоотразителни елементи по тях. Светлоотразителните елементи увеличават възможността при намалена видимост пешеходците да бъдат разпознати своевременно от останалите участници в движението, което допринася за безопасното използване на пътната среда.
- Игрите и забавленията са важна част от развитието на децата. В тази възрастова група децата се характеризират с голямата си двигателна активност, но същевременно и с импулсивност в действията им, като наред с това много често поради голямата емоционалност, проявена от децата по време на игра, например дори падането на една топка на платното за движение, може да ги накара за момент да забравят за всички опасности около

тях и внезапно да тръгнат след топката за да я догонят, което може да се окаже изключително опасно. Поради недостатъчния опит на децата от възрастовата група на началното образование, за разлика от възрастните – при внезапно възникнала опасна ситуация на пътното платно за движение, реакцията на децата е непредвидима и не винаги действията им са панически, като често се изразяват в т.нар. „замръзване на място“ вместо да реагират предпазвайки се от възникване на пътен инцидент. Наред с това на тази възраст децата не винаги могат да определят отстоянията и скоростта на пътните превозни средства визуално спрямо себе си или да ориентират само по силата на звука. Времето прекарано в игри на открито за децата е забавно и приключенско, особено когато е с други деца, особено ако децата се намират в близост до дома си, което създава у тях чувство, че са в зоната тяхната защита, или когато играят или се движат по ненатоварени тихи улици, именно тогава се занижава вниманието и концентрацията за възможните опасности на пътната среда. Затова се препоръчва да се използват за игри и забавления обособените паркове, дворове и площадки за деца, тъй като те предоставят добра възможност за бягане, катерене, люлеене, каране на колело, ролери, скейтборд и тротинетки, изследване и игри с топка. Но при липса на обособени места за игра децата често се събират в междублоковите пространства или играят на улиците, създава условия за конфликтни точки между различните видове участници в движението. Ето защо за да бъдат децата в безопасност, родителите следва да им разяснят кои са безопасните места за игра и забавление, както и да се уверят, че местата за игра са физически отделени от автомобилното движение и това, какви са възможните опасности и рискове при игра в близост до или на пътното платно за движение.

2. Какъв може да бъде добрият личен пример и поведение на родителите към децата в качеството им на пътници?

Според правната регламентация на Закона за движение по пътищата (ЗДвП) "пътник" е лице, което се намира в или на пътено превозно средство, но не участва в управлението му. Макар и да не участва в управлението на конкретно превозно средство, пътниците също са участници в движението по пътищата и имат своите права и задължения. Предвид това, че за никого не е изключена възможността да попадне в пътнотранспортно произшествие е наложително да се предприемат навремени лични мерки за обезопасяване на пътниците, като участници в движението по пътищата. Затова родителите и членовете на семейството могат да обърнат внимание на децата си в следните насоки:

- Винаги, когато се намират в/на превозно средство използват обезопасителните системи – колани и системи за обезопасяване на деца. Поставянето на обезопасителен колан е задължително при наличието на такъв в превозното средство, независимо къде се намира пътника в превозното средство и независимо на какво разстояние се предприема пътуването. Изключенията за поставяне на обезопасителен колан са изрично посочени в ЗДвП. Обезопасителните колани могат да предпазят пътниците от тежки наранявания и от фатален завършек на пътуването. Освен, че трябва да се поставят обезопасителните колани преди да се потегли с превозното средство, също е важно и колана да се постави по правилен начин. Коланите трябва да са пристегнати, а не хлабави или просто преметнати пред торса. Да минават през рамото и да обхващат костите на таза, когато са от тип „три точкови“, за да могат да изпълняват правилно своята защитна и обезопасителна функция. Правилно поставения обезопасителен колан при внезапно възникнала

аварийна ситуация (дори и при рязко спиране на превозно средство) ще помогне на пътника да остане здраво фиксиран на мястото си, вместо да „полети“ рязко напред или в страни под въздействието на динамичните сили, които се формират при движението на превозното средство, защото човешкото тяло също се движи със скоростта на превозното средство. Небезопасените пътници при такава ситуация могат да изхвърчат от превозното средство, да получат сериозни наранявания или посредством масата и скоростта си да наранят други участници в движението в превозното средство. По същия начин наранявания могат да причинят и неукрепените багажи и товари в купето на превозното средство.

- Използването на системите за обезопасяване на деца, известни като „столчета“ също са важна част от гледна точка на безопасността на движение по пътищата, както и са задължителни за използване в превозните средства, като според определени критерии – тегло, ръст и възраст са законодателно уредени правилата за ползването им. Обезопасяването на децата в автомобила спасява техния живот, опазва здравето им и е задължение, и израз на грижа на всеки родител. В зависимост от възрастта, теглото и ръста на детето родителят избира подходяща система за обезопасяване, която трябва да бъде поставена и закрепена в превозното средство съгласно законодателството и указанията на производителя. Този избор е личен и се основава на възможностите и видовете системи, които се предлагат на пазара. Важно условие при избора на система за обезопасяване, родителите да проучат добре пазара и продуктите, до които имат достъп. Нека не забравяме, че не трябва глобата да е водеща в избора на „детско столче“, а функционалността му и грижата за детето.
- Системите за обезопасяване на деца в зависимост от теглото на децата, за които са предназначени, се класифицират в следните пет групи:
 - група 0 - за деца с тегло под 10 кг;
 - група 0+ - за деца с тегло под 13 кг;
 - група I - за деца с тегло между 9 и 18 кг;
 - група II - за деца с тегло между 15 и 25 кг и
 - група III - за деца с тегло между 22 и 36 кг.

Наред с това системите за обезопасяване на деца биват пълен и непълен клас според вида на закрепване в превозното средство и начина на обезопасяване на децата (самостоятелно или частично използвайки и наличните колани за възрастни, с които превозното средство е оборудвано). Системите за обезопасяване на деца не случайно са задължителни за деца с ръст до 150 см. и до 12 годишна възраст, както и съобразно предписанията на ЗДВП с тегло до 36 кг. Също така децата с ръст под 150 см заемат място в превозното средство на седалка, която не е предна. Конвенционалните колани не могат да изпълнят своето предназначение защото при по-леки и дребни деца. Не бива да се правят компромиси с използването на обезопасителните колани и системите за обезопасяване на деца, защото освен, че се поставя в риск живота и здравето пътниците също така се придобиват и вредни навици, които децата възприемат за нещо нормално и също могат да започнат да пренебрегват важността на тези задължителни мерки за безопасност при взаимодействието им с пътната среда. Правилното обезопасяване на децата е от съществено значение предвид неукрепналата мускулатура и костна система на децата, както и избягване преминаването на колана през шията на децата. Също така при по-дълги пътувания в студените месеци от годината е добре децата да се поставят в „столчетата“ без дебели върхни дрехи (якета) защото поради разстоянието от тялото на детето до коланите има празнина, която при внезапно възникнала аварийна ситуация ще попречи на системата за

обезопасяване да изпълни функциите си по правилен начин и да задържи детето здраво фиксирано и добре обезопасено на мястото си в превозното средство.

Изключително погрешно е схващането, че възрастен може да държи в скута си дете необезопасено на задната седалка, по този начин и самия възрастен поради естеството на своето тегло при евентуално възникнал инцидент или аварийна ситуация също би представлявал опасност за живота и здравето на необезопасеното дете.

- На децата трябва да се разясни, че по време на пътуването си в превозното средство не трябва да се движат свободно в автомобила, да не откопчават коланите и принадлежностите на системите за обезопасяване, нито да излизат от тях, както и да не си играят с бутони и контроли на превозното средство, защото могат да поставят в риск, както себе си така и останалите участници в движението. Родителите и близките на децата винаги трябва да бъдат бдителни и да съблюдават поведението на децата, в качеството им на пътници в превозното средство, поради непредвидимият им и импулсивен нрав във възрастта им в началното образование.
- Никога не бива да се оставят децата без надзор сами в превозното средство, защото това крие много рискове и опасности, както за самите деца, така и за останалите участници в движението – могат да освободят „ръчната спирачка“ или скростния лост, което да приведе превозното средство в движение и да се създадат предпоставки и условия за възникване на пътнотранспортно произшествие. В летните месеци, които се характеризират с високи температури, е изключително опасно да се остави дете без надзор в автомобила макар и с леко отворени стъкла, предвид опасността от топлинен удар, тъй като в автомобила температурите бързо се покачват и значително надвишават температурите извън превозното средство.
- По време на пътуване в превозното средство родителите и близките на детето не бива да допускат да бъдат разсейвани от детето си без оглед на вида разсейване – постоянно гледане в детето, подаване или вземане на предмети или храни от и към него, са предпоставка за отвлечане на вниманието и отговорното си взаимодействие с пътната среда.
- По време на пътуването родителите не бива да допускат да дават лош пример на своите деца, като извършват неправилни маневри, нарушават правилата за движение, управляват или се държат агресивно в т.ч. и използвайки обидни думи, жестове или закани спрямо останалите участници в движението по пътищата, защото по този начин вероятността това поведение на родителите да се възприеме, като нещо нормално и естествено, както и да се мултиплицира и при децата е отнositелно висока. Не бива да се предприемат рискови и необмислени маневри, както и управление на превозното средство със скорост, която не съответства на условията за движение, защото по този начин се натрупват излишни нива на стрес и напрежение в децата, водещи до негативни последици в тяхното поведение. Така се формира агресивно поведение и в бъдеще последици от тази агресивност може да се проявяват често.
- На децата до 12 годишна възраст трябва да се покаже и разясни, че качването и слизането в/от превозното средство се извършва само откъм страната на тротоара или банкета. Родителите също така със своето поведение трябва да показват добър личен пример на своите деца, като спазват правилата за движение по пътищата, в това число и когато ги возят с превозните си средства до училище, като не нарушават правилата за престой и паркиране под предтекст, че са „само за малко, пък и другите така правят“. Поведението на родителите и близките на децата трябва да бъде еталон и модел за

подражание, защото в тази възраст децата са склонни повече да възприемат модели на поведение, отколкото теоритични знания за това какво трябва да правят и по какъв начин да се държат.

3. Какъв може да бъде добрият личен пример и поведение на родителите към децата в качеството им на водачи?

В качеството си на водачи на превозни средства, родителите и близките на децата трябва да показват високи нравствени и морални качества, да служат за добър модела за подражание, като по време на управлението на превозното средство съблюдават за спазването на правилата за движение, поставяйки винаги обезопасителен колан, избирайки скорост на движение, съответстваща на условията на пътната среда, показващи толерантно и отговорно поведение спрямо останалите участници в движението по пътищата. Водачите на превозни средства са отговорни не само за своите действия или бездействия, но и за живота и здравето на пътниците в управляваното превозно средство, както и спрямо останалите участници в движението в случай на настъпване на пътнотранспортно произшествие. Агресивното поведение и шофиране на родителите и/или близките на децата предоставят лош пример и формират грешни модели на поведение незачитайки законовите и подзаконовите норми, водещи до подражание на такъв тип поведение. Описаното по-горе в частта, касаеща се до пътниците в превозните средства важи и по отношение на поведението на родителите и близките на децата в качеството им и на водачи.

- За възрастовата група на децата в началното образование е характерно, че те вече управляват велосипеди, ролери, тротинетки и др. подобни превозни средства. Ролята на родителите и близките от семейството на децата е да формират в тях отговорно поведение, чувство на самосъхранение и предпазване от опасностите на пътната среда, както у тях самите, така и спрямо останалите участници в движението. При управлението на велосипед за децата е препоръчително да се научат да използват каски, наколенки, подлакътници и др. подобни защитни средства. Характерна особеност е, че до 12 годишна възраст е позволено да се управлява велосипед и по площите, предназначени само за пешеходци – т.е. включително и по тротоарите. Наред с това има и други особености - за да се управлява велосипед по пътищата отворени за обществено ползване има няколко изисквания, а именно това, че когато детето е под 12 годишна възраст трябва задължително то да бъде с придружител на възраст не по-малка от 16 години. Освен това велосипеда трябва да има изправни спиращки, звънец, устройство за излъчване на бяла или жълта добре различима светлина отпред и червен светлоотразител отзад, като се допуска поставянето на устройство за излъчване на червена светлина отзад и бели или жълти светлоотразители или светлоотразяващи елементи от страни на колелата на велосипеда. Не трябва да се допуска родител да предоставя велосипед на своето дете ако липсва дори един елемент от описаните по-горе. Това е важно с оглед безопасното им придвижване в пътната среда в качеството им на водачи.
- Съществува още една особеност при управлението на велосипед, което не е препоръчително, а задължително условие - да се използва светлоотразителна жилетка в следните три хипотези: при управлението на велосипед извън населените места, през тъмната част на денонощието и при намалена видимост. Също така водачите на велосипед са длъжни да се движат възможно най-близо до дясната граница на платното за движение.

- Съществуват и забрани по отношение на управлението на велосипед, като например: да се движат успоредно до друго двуколесно пътно превозно средство; да управляват велосипеда, без да държат кормилото с ръка, както и да освобождават педалите, с които контролират велосипеда; да се движат в непосредствена близост до друго пътно превозно средство или да се държат за него; да превозват, теглят или тласкат предмети, които пречат на управлението на велосипеда или създават опасност за другите участници в движението. Препоръчително е когато се заобикалят паркирани превозни средства да се оставя по-голямо странично отстояние, поради възможността от внезапно отваряне на врата или потегляне и включване в движението на превозното средство с цел избягване възможността от възникване на нежелани пътни инциденти.
- С тези основни правила и препоръки е важно да бъдат запознати децата с оглед тяхната безопасност при взаимодействието им с пътната среда, като все пак не бива да се забравя, че в тази възрастова група е препоръчително да се избират места за управление на велосипед, без интензивно движение на друг тип превозни средства, като велосипедни алеи, паркове и други подобни терени и трасета, предвид лесната загуба на концентрация, непредвидимост и импулсивност в действията на децата.
- Закупуването на превозни средства, които децата все още нямат право да управляват в тази възраст е отговорност на родителите и това не трябва да се поощрява нито да бъде повод за „гордост“, че то вече може да управлява и тези превозни средства. Уменията да контролира отчасти превозно средство не са достатъчни за това - детето да се счита за правоспособен водач в движението по пътищата. Отговорността и любящото поведение на родителите трябва да бъде съобразено със законовите правомощия, защото те са написани на база натрупан неприятен опит и с цел превенция, а превенцията започва още от семейството и едва след това е отговорност на контролните органи.

II. Ролята на семейството и близките при формиране на отговорно и безопасно поведение при взаимодействие с пътната среда на децата в 5-7 клас.

Наред с отговорностите на родителите и близките на децата в тази възрастова група – важен аспект има и не само средата, в която живеят но и средата, в която учат и играят. Децата вече се движат много повече от тези, от по-малката възрастова група. Те вече стават много по-самостоятелни и използват пътната среда при придвижването си. Те са много по-активни участници в движението по пътищата. В качеството си на пешеходци те вече изминават и разстояния по-далечни от тези до дома и училището, в което учат. Като пътници вече могат да използват и предната седалка в автомобила. Като водачи на превозни средства използват все повече пътната инфраструктура, в която си взаимодействат и останалите участници в движето. Рисковете да попаднат в пътнотранспортни произшествия се увилачават. В тази възраст възниква промяна във възприятията им за дисциплина и отговорност в движението по пътищата и тяхната потребност от свободно движение. Децата вече са сравнително с по- добре оформени поведение и осъзнаване на това кое е добро и кое е лошо. Отново членовете на семейството и близките на децата трябва да са продължават да бъдат модел за подражание и посредством личния си пример да въздействат върху формирането на поведението на децата.

1. Какъв може да бъде добрият личен пример на родителите - пешеходци към децата?

Когато родителите и децата са заедно пешеходци с децата си, могат да използват общи практики за БДП в семейството, докато са участници в движението, което е добра възможност за затвърждаване на безопасна култура на поведение при използването на пътната среда, като акцентират на следните аспекти:

- Използват пешеходните тротоари при придвижването си.
- Придвижване по банкетите на пътното платно, когато липсват тротоари, или същите са непроходими поради различни обстоятелства. Като се обясни, че могат да използват за придвижване и пътното платно, но задължително да се движат противоположно на посоката на движението на пътните превозни средства, по възможност най-ляво.
- Трябва да пресичат само на обозначените за това места. Насърчават своите деца да пресичат пътното платно за движение по правилен начин и да използват само обозначените за това места, като в случай на налични пешеходни подлези/надлези задължително да ги използват, без да се търси начин да ги заобиколят.
- Пешеходната пътека е правилното място за пресичане, но винаги следва да бъде ясно, че тя не е щит и винаги има опасност от възникване на инцидент. Водачите на превозни средства не винаги могат да забележат навреме пресичащия пешеходец. Причините са много, но най-честите са малката площ на пешеходеца, не добрата осветеност, разсейването, движението с по-висока скорост, техническа неизправност, ограничена или намалена видимост и т.н. Изключително важно за повишаване на сигурността на децата и най-вече на тяхната култура на поведение е да ги научим: това, че още преди да решат да пресичат на пешеходната пътека – първото нещо, което трябва да направят е да спрат своето движение, след което да се огледат внимателно в двете посоки на движение (препоръчително е да бъде няколко пъти), да потърсят и установят зрителен контакт с водачите на приближаващите към пешеходната пътека превозни средства, да преценят разстоянието на превозните средства от пешеходната пътека, както и това дали същите могат да спрат навреме, при необходимост да сигнализират с ръка за намерението си да пресекат пътното платно и едва тогава да предприемат пресичане на пътното платно по пешеходната пътека. Също така да им се обясни, че не трябва да удължават ненужно пътя и времето за пресичане, както и да не спират без необходимост на платното за движение.
- При поставени ограждения от парапети или вериги никога не бива да се преминава през тях. Следва да се напомни на децата, че в тази възраст те са склонни да поемат повече рискове и да извършват опасни или недостатъчно обмислени действия в стремежа си да се докажат на своите връстници, че са достатъчно независими и действията им да изглеждат в очите на своите съученици като акт на „геройство“ или на превъзходство във възможностите. Този тип поведение често се формира у децата поради използването на неподходящи за тази възрастова група електронни игри, филми с неподходящо съдържание, клипове в различните социални платформи, показващи нереалистични свръхспособности.
- На пешеходни пътеки, регулирани със светофарна уредба е необходимо да се спазват стриктно светлинните сигнали и сигналите на регулировчика (в случай, че има такъв). Не бива да се подвеждат от поведението на недисциплинирани хора, които се позволяват да пресичат пътното платно за движение на забранителен сигнал. Спазването на правилата за движение по пътищата не следва да се счита, като признак за недостатък или белег за неатрактивност. Даването на личен пример и затвърждаването на това - защо е важно да се съблюдава сигнализацията на светофарната уредба и защо е

важно винаги да се пресича пътното платно на разрешаващ сигнал на светофарната уредба е поради това, че не само защото това е законово регламентирано, а и защото по този начин се формират принципи на поведение, които се спазват и изграждат личностна култура на индивида в социума. Да се акцентира отново на особената ситуация, която съществува, именно когато има разрешителен сигнал на светофарната уредба едновременно за превозните средства и за пехеходците – в този случай е важно да се покаже и обясни, че отново трябва да се търси визуален контакт с водачите на превозни средства и да едва, когато се уверим, че можем да пресечем безопасно пътното платно – тогава да предприемем това.

- На пешеходната пътека не бива да се тича, защото е възможно водачът на превозното средство да не е забелязал тичащия пешеходец, което ще предизвика критична ситуация между тях. Също така тичащия е възможно да се спъне и да падне, което ще го направи още по-трудно забележим за водачите на МПС.
- Не бива да се пресича на пешеходна пътека, управлявайки превозно средство (велосипед), а трябва да се слезе от превозното средство и да се пресече пътното платно бутайки го по пешеходната пътека, като пешеходец.
- Важно е да се напомни на децата, че при пресичане на пешеходна пътека те се ползват с предимство само спрямо нерелсовите превозни средства, т.е. в случай, че към пешеходната пътека приближава трамвай, останалите участници в движението изчакват да премине нерелсовото превозно средство и едва тогава и когато е безопасно могат да преминат по пешеходната пътека.
- Важно е да се коментира с децата, че докато изчакват разрешаващ сигнал на светофарната уредба е добре да изчакват по-далеч от ръба на пътното платно, предвид това, че съществува възможност да бъде закачен от преминаващите превозни средства.
- Разсейването е сериозен проблем от гледна точка на безопасното движение по пътищата. Родителите и близките от семейството трябва да показват и да разясняват на своите деца за това какви опасности крие то. В тази възрастова група е още по-изразено формата на разсейване, посредством използване на различните видове смарт-технологии. Видовете разсейване може да бъдат: ментално, зрително, слухово и комбинация от всички, то допринася за загубата на концентрация и излагане на риск. Разсейването в съвременното общество с развитието на технологиите предоставя множество възможности да се прояви, посредством използването на мобилни телефони, слушането на музика със слушалки, използването на т.нар. „смарт часовници“ и други подобни средства. Важно е да се убедят децата, че преди да пресекът пътното платно за движение - винаги трябва да бъдат концентрирани, като се преустанови за кратко използването на различните технологични устройства, водещи до отвлечане на вниманието, с оглед на това, че разсейването се наблюдава, като фактор допринасящ и благоприятстващ настъпването на пътнотранспортни произшествия и е разпространен, както при пешеходците, така и при водачите на превозни средства.
- В случаите на намалена видимост, поради часовия диапазон или различни метеорологични условия например при здрач, мъгла, валеж, запрашеност, задименост и други подобни е силно препоръчително пешеходците в т.ч. и децата да бъдат облечени в дрехи с по-ярки цветове и да имат светлоотразителни елементи по тях. Светлоотразителните елементи увеличават възможността при намалена видимост пешеходците да бъдат разпознати своевременно от останалите участници в движението, което допринася за безопасното използване на пътната среда. В случай, че нямат светлоотразителни елементи по дрехите си, децата могат да използват

функционалните възможности на фенерчето на своите смарт телефони - за да станат по-лесно видими за останалите участници в движението.

2. Какъв може да бъде добрият личен пример и поведение на родителите към децата в качеството им на пътници?

Според правната регламентация на Закона за движение по пътищата (ЗДвП) "пътник" е лице, което се намира в или на пътно превозно средство, но не участва в управлението му. Макар и да не участва в управлението на конкретно превозно средство, пътниците също са участници в движението по пътищата и имат своите права и задължения. Предвид това, че за никого не е изключена възможността да попадне в пътнотранспортно произшествие е наложително да се предприемат навременни лични мерки за обезопасяване на пътниците, като участници в движението по пътищата. Затова родителите и членовете на семейството могат да обърнат внимание на децата си в следните насоки:

- Винаги, когато се намират в/на превозно средство използват обезопасителните колани. Поставянето на обезопасителен колан е задължително при наличието на такъв в превозното средство, независимо къде се намира пътника в превозното средство и независимо на какво разстояние се предприема пътуването. Характерна особеност при тази възрастова група децата след 12 годишна възраст вече могат да използват и предната седалка на превозното средство, като се използват наличните в превозното средство обезопасителен колан. Изключенията за поставяне на обезопасителен колан са изрично посочени в ЗДвП. Обезопасителните колани могат да предпазят пътниците от тежки наранявания и от фатален завършек на пътуването. Освен, че трябва да се поставят обезопасителните колани преди да се потегли с превозното средство, също е важно и колана да се постави по правилен начин. Коланите трябва да са пристегнати, а не хлабави или просто преметнати пред торса. Да минават през рамото и да обхващат костите на таза, когато са от тип „три точкови“, за да могат да изпълняват правилно своята защитна и обезопасителна функция. Правилно поставения обезопасителен колан при внезапно възникнала аварийна ситуация (дори и при рязко спиране на превозно средство) ще помогне на пътника да остане здраво фиксиран на мястото си, вместо да „полети“ рязко напред или в страни под въздействието на динамичните сили, които се формират при движението на превозното средство, защото човешкото тяло също се движи със скоростта на превозното средство. Необезопасените пътници при такава ситуация могат да изхвърчат от превозното средство, да получат сериозни наранявания или посредством масата и скоростта си да наранят други участници в движението в превозното средство. По същия начин наранявания могат да причинят и неукрепените багажи и товари в купето на превозното средство.
- На децата трябва да се разясни, че по време на пътуването си в превозното средство не трябва да се движат свободно в автомобила, да не откопчават коланите за обезопасяване, защото могат да поставят в риск, както себе си така и останалите участници в движението.
- По време на пътуване в превозното средство родителите и близките на детето не бива да допускат да бъдат разсейвани от детето си без оглед на вида разсейване – постоянно гледане в детето, подаване или вземане на предмети или храни от и към него, са предпоставка за отвлечане на вниманието и отговорното си взаимодействие с пътната среда.
- По време на пътуването родителите не бива да допускат да дават лош пример на своите деца, като извършват неправилни маневри, нарушават правилата за

движение, управляват или се държат агресивно в т.ч. и използвайки обидни думи, жестове или закани спрямо останалите участници в движението по пътищата, защото по този начин вероятността това поведение на родителите да се възприеме, като нещо нормално и естествено, както и да се мултиплицира и при децата е отнositелно висока. Не бива да се предприемат рискови и необмислени маневри, както и управление на превозното средство със скорост, която не съответства на условията за движение, защото по този начин се натрупват излишни нива на стрес и напрежение в децата, водещи до негативни последици в тяхното поведение. Така се формира агресивно поведение и в бъдеще последиците от тази агресивност може да се проявяват често.

3. Какъв може да бъде добрият личен пример и поведение на родителите към децата в качеството им на водачи?

В качеството си на водачи на превозни средства, родителите и близките на децата трябва да показват високи нравствени и морални качества, да служат за добър модела за подражание, като по време на управлението на превозното средство съблюдават за спазването на правилата за движение, поставяйки винаги обезопасителен колан, избирайки скорост на движение, съответстваща на условията на пътната среда, показващи толерантно и отговорно поведение спрямо останалите участници в движението по пътищата. Водачите на превозни средства са отговорни не само за своите действия или бездействия, но и за живота и здравето на пътниците в управляваното превозно средство, както и спрямо останалите участници в движението в случай на настъпване на пътнотранспортно произшествие. Агресивното поведение и шофиране на родителите и/или близките на децата предоставят лош пример и формират грешни модели на поведение незачитайки законовите и подзаконовите норми, водещи до подражание на такъв тип поведение. Описаното по-горе в частта, касаеща се до пътниците в превозните средства важи и по отношение на поведението на родителите и близките на децата в качеството им и на водачи.

- За тази възрастова група е характерно все по-честото управление на велосипеди, ролери, тротинетки и др. подобни превозни средства. Ролята на родителите и близките от семейството на децата е да формират в тях отговорно поведение, чувство на самосъхранение и предпазване от опасностите на пътната среда, както у тях самите, така и спрямо останалите участници в движението. Освен това велосипеда трябва да има изправни спирачки, звънец, устройство за излъчване на бяла или жълта добре различима светлина отпред и червен светлоотразител отзад, като се допуска поставянето на устройство за излъчване на червена светлина отзад и бели или жълти светлоотразители или светлоотразяващи елементи от страни на колелата на велосипеда. Не трябва да се допуска родител да предоставя велосипед на своето дете ако липсва дори един елемент от описаните по-горе. Това е важно с оглед безопасното им придвижване в пътната среда в качеството им на водачи.
- Съществува още една особеност при управлението на велосипед, което не е препоръчително, а задължително условие - да се използва светлоотразителна жилетка в следните три хипотези: при управлението на велосипед извън населените места, през тъмната част на денонощието и при намалена видимост. Също така водачите на велосипед са длъжни да се движат възможно най-близо до дясната граница на платното за движение.
- Съществуват и забрани по отношение на управлението на велосипед, като например: да се движат успоредно до друго двуколесно пътнo превозно

средство; да управляват велосипеда, без да държат кормилото с ръка, както и да освобождават педалите, с които контролират велосипеда; да се движат в непосредствена близост до друго пътно превозно средство или да се държат за него; да превозват, теглят или тласкат предмети, които пречат на управлението на велосипеда или създават опасност за другите участници в движението. Препоръчително е когато се заобикалят паркирани превозни средства да се оставя по-голямо странично отстояние, поради възможността от внезапно отваряне на врата или потегляне и включване в движението на превозното средство с цел избягване възможността от възникване на нежелани пътни инциденти.

- Предвид това, че в тази възрастова група децата използват, като метод за придвижване велосипед, тротинетка или друг вид превозно средство (ролери, скейтборд, ховър борд, или друг тип самобалансиращо се превозно средство) по пътната инфраструктура, поради което е необходимо вече да притежават основни/базови познания в областта на правилата за движение по пътищата, описани в ЗДвП.
- В тази възраст вече децата започват да си позволяват използването на индивидуални електрически превозни средства (ИЕПС) - т.нар. електрически тротинетки. Електрическите тротинетки стават все по-популярни не само в България, но и в целия свят. Те са компактни и екологични. Всичко това ги превръща във все по-предпочитани алтернативни средства за придвижване в градски условия. Електрическата тротинетка може да бъде много опасна. Както за нейния ползвател, така и за другите участници в движението (пешеходци, велосипедисти и др.). Затова е важно да се знаят правата и задълженията, когато се използва подобно превозно средство. Поради малките гуми и високия център на тежестта на този тип превозни средства вероятността да се изгуби баланс е голяма, което допринася за лесна загуба на контрол над превозното средство. Управлението и използването на този тип превозни средства по пътищата отворени за обществено ползване са забранени за лица под 14 годишна възраст.
- Закупуването на превозни средства, които децата все още нямат право да управляват в тази възраст е отговорност на родителите и това не трябва да се поощрява нито да бъде повод за „гордост“, че то вече може да управлява и тези превозни средства. Уменията да контролира отчасти превозно средство не са достатъчни за това - детето да се счита за правоспособен водач в движението по пътищата. Отговорността и любящото поведение на родителите трябва да бъде съобразено със законовите правомощия, защото те са написани на база натрупан неприятен опит и с цел превенция, а превенцията започва още от семейството и едва след това е отговорност на контролните органи.

III. Ролята на семейството и близките при формиране на отговорно и безопасно поведение при взаимодействие с пътната среда на децата в 8-12 клас.

Наред с отговорностите на родителите и близките на децата в тази възрастова група – изключително важен аспект има и не само средата, в която живеят но и средата, в която учат и се забавляват. Децата вече стават много по-самостоятелни и използват много пътната среда при придвижването си. Те са много по-активни участници в движението по пътищата. Разговорите между родителите/членовете на семейството и порасналите деца на темата за безопасността на движението по пътищата следва да продължават с цел да се формира комплекс от знания, умения и отношения, насочен към придобиване на отговорни навици на поведение с насоченост към социални, граждански и културни компетентности, свързани със здравето и поддържането на активната и

интегрираща се в обществото личност на детето. В тази възрастова група вече трябва да се придобие знанието, че те носят отговорност за поведението си и да оценяват влиянието на постъпките си, както за своя живот, така и за живота и здравето на другите хора, а така също и да се стреми към опазване живота и здравето на всички участници в движението по пътя. В качеството си на пешеходци те вече изминават разстояния по-далечни от тези до дома и училището, в което учат, както и извън населеното място, в което живеят. Като пътници в превозните средства вече могат да използват и предната седалка в автомобила. Като водачи на превозни средства използват все повече пътната инфраструктура, в която си взаимодействат и останалите участници в движето. Рисковете да попаднат в пътнотранспортни произшествия се увилачават. В тази възраст съществува промяна във възприятията им за дисциплина и отговорност в движението по пътищата и е по-изразена тяхната потребност от свободно движение. Учениците вече са с добре изразено индивидуално поведение и себеосъзнаване, като съществува стремеж към самостоятелност и себедоказване пред околните. Членовете на семейството и близките на подрастващите трябва да запазят диалога с тях, да представят темата за безопасността на движението по пътищата, наред и със своя личен пример и с останалите канали за комуникация, като средствата за масово осведомяване и различните социални платформи за комуникация. Да се дискутират и анализират различни рискови ситуации и какви са възможностите за реагиране.

1. Какъв може да бъде добрият личен пример на родителите - пешеходци към подрастващите?

Възрастните и порасналите деца в тази възрастова група са склонни към повече компромиси, като участници в движението, като не малка част се изразява и в поемането на излишен и необмислен риск. В повечето случаи не се случват инциденти на пътя, но това допринася за придобиване на чувство на увереност в тях, че дори и при допускане на компромиси с правилата за движение по пътищата няма да има последствия. За съжаление практиката показва, че пътните инциденти се случват неочаквано бързо и често не сме подготвени за тях. Възможността да попаднем в пътнотранспортно произшествие се повишава, когато създаваме с поведението си рискови ситуации. Родителите и децата, когато са заедно пешеходци трябва да затвърждават изградените навици за безопасна култура на поведение при използването на пътната среда, като акцентират на следните аспекти:

- Използват пешеходните тротоари при придвижването си.
- Придвижване по банкетите на пътното платно, когато липсват тротоари, или същите са непроходими поради различни обстоятелства. Като се обясни, че могат да използват за придвижване и пътното платно, но задължително да се движат противоположно на посоката на движението на пътните превозни средства, по възможност най-ляво.
- Трябва да пресичат само на обозначените за това места. Насърчават своите деца да пресичат пътното платно за движение по правилен начин и да използват само обозначените за това места, като в случай на налични пешеходни подлези/надлези задължително да ги използват, без да се търси начин да ги заобиколят.
- Пешеходната пътека е правилното място за пресичане, но винаги следва да бъде ясно, че тя не е щит и винаги има опасност от възникване на инцидент. Водачите на превозни средства не винаги могат да забележат навреме пресичащия пешеходец. Причините са много, но най-честите са малката площ на пешеходеца, не добрата осветеност, разсейването, движението с по-висока скорост, техническа неизправност, ограничена или намалена видимост и т.н. Изключително важно за повишаване на сигурността на децата и най-вече на

тяхната култура на поведение е да ги научим: това, че още преди да решат да пресичат на пешеходната пътека – първото нещо, което трябва да направят е да спрат своето движение, след което да се огледат внимателно в двете посоки на движение (препоръчително е да бъде няколко пъти), да потърсят и установят зрителен контакт с водачите на приближаващите към пешеходната пътека превозни средства, да преценят разстоянието на превозните средства от пешеходната пътека, както и това дали същите могат да спрат навреме, при необходимост да сигнализират с ръка за намерението си да пресекат пътното платно и едва тогава да предприемат пресичане на пътното платно по пешеходната пътека. Също така да им се обясни, че не трябва да удължават ненужно пътя и времето за пресичане, както и да не спират без необходимост на платното за движение.

- При поставени ограждения от парапети или вериги никога не бива да се преминава през тях. Следва да се напомни на децата, че в тази възраст те са склонни да поемат повече рискове и да извършват опасни или недостатъчно обмислени действия в стремежа си да се докажат на своите връстници, че са достатъчно независими и действията им да изглеждат в очите на своите съученици като акт на „геройство“ или на превъзходство във възможностите. Този тип поведение често се формира у децата поради използването на неподходящи за тази възрастова група електронни игри, филми с неподходящо съдържание, клипове в различните социални платформи, показващи нереалистични свръхспособности. Педвид това, че в тази възрастова група вече имат натрупан опит като пешеходци, които използват в голяма степен и обществен транспорт, често съществува склонност към пренебрегване на правилата за движение по пътищата и подценяване на опасностите, изразяващи се в прескачане на различните заграждения, пресичане на неподходящи места от пътното платно или тичане към спирките на обществения транспорт без да са съобразили поведението си с останалите участници в движението.
- На пешеходни пътеки, регулирани със светофарна уредба е необходимо да се спазват стриктно светлинните сигнали и сигналите на регулировчика (в случай, че има такива). Не бива да се подвеждат от поведението на недисциплинирани хора, които се позволяват да пресичат пътното платно за движение на забранителен сигнал. Спазването на правилата за движение по пътищата не следва да се счита, като признак за недостатък или белег за неатрактивност. Даването на личен пример и затвърждаването на това - защо е важно да се съблюдава сигнализацията на светофарната уредба и защо е важно винаги да се пресича пътното платно на разрешаващ сигнал на светофарната уредба е поради това, че не само защото това е законово регламентирано, а и защото по този начин се формират принципи на поведение, които се спазват и изграждат личностна култура на индивида в социума. Да се акцентира отново на особената ситуация, която съществува, именно когато има разрешителен сигнал на светофарната уредба едновременно за превозните средства и за пешеходците – в този случай е важно да се покаже и обясни, че отново трябва да се търси визуален контакт с водачите на превозни средства и да едва, когато се уверим, че можем да пресечем безопасно пътното платно – тогава да предприемем това.
- На пешеходната пътека не бива да се тича, защото е възможно водачът на превозното средство да не е забелязал тичащия пешеходец, което ще предизвика критична ситуация между тях. Също така тичащия е възможно да се спъне и да падне, което ще го направи още по-трудно забележим за водачите на МПС.

- Не бива да се пресича на пешеходна пътека, управлявайки превозно средство (велосипед), а трябва да се слезе от превозното средство и да се пресече пътното платно бутайки го по пешеходната пътека, като пешеходец.
- Важно е да се напомни на децата, че при пресичане на пешеходна пътека те се ползват с предимство само спрямо нерелсовите превозни средства, т.е. в случай, че към пешеходната пътека приближава трамвай, останалите участници в движението изчакват да премине нерелсовото превозно средство и едва тогава и когато е безопасно могат да преминат по пешеходната пътека.
- Важно е да се коментира с децата, че докато изчакват разрешаващ сигнал на светофарната уредба е добре да изчакват по-далеч от ръба на пътното платно, предвид това, че съществува възможност да бъде закачен от преминаващите превозни средства.
- Разсейването е сериозен проблем от гледна точка на безопасното движение по пътищата. Родителите и близките от семейството трябва да показват и да разясняват на своите деца за това какви опасности крие то. В тази възрастова група е още по-изразено формата на разсейване, посредством използване на различните видове смарт-технологии, които са неизменна част от ежедневието. Видовете разсейване може да бъдат: ментално, зрително, слухово и комбинация от всички, то допринася за загубата на концентрация и излагане на риск. Разсейването в съвременното общество с развитието на технологиите предоставя множество възможности да се прояви, посредством използването на мобилни телефони, слушането на музика със слушалки, използването на т.нар. „смарт часовници“ и други подобни средства. Важно е да се убедят децата, че преди да пресекът пътното платно за движение - винаги трябва да бъдат концентрирани, като се преустанови за кратко използването на различните технологични устройства, водещи до отвлечане на вниманието, с оглед на това, че разсейването се наблюдава, като фактор допринасящ и благоприятстващ настъпването на пътнотранспортни произшествия и е разпространен, както при пешеходците, така и при водачите на превозни средства.
- В случаите на намалена видимост, поради часовия диапазон или различни метеорологични условия например при здрач, мъгла, валеж, запрашеност, задименост и други подобни е силно препоръчително пешеходците в т.ч. и децата да бъдат облечени в дрехи с по-ярки цветове и да имат светлоотразителни елементи по тях. Светлоотразителните елементи увеличават възможността при намалена видимост пешеходците да бъдат разпознати своевременно от останалите участници в движението, което допринася за безопасното използване на пътната среда. В случай, че нямат светлоотразителни елементи по дрехите си, децата могат да използват функционалните възможности на фенерчето на своите смарт телефони - за да станат по-лесно видими за останалите участници в движението.

2. Какъв може да бъде добрият личен пример и поведение на родителите към подрастващите в качеството им на пътници?

Според правната регламентация на Закона за движение по пътищата (ЗДвП) "пътник" е лице, което се намира в или на пътнотранспортно превозно средство, но не участва в управлението му. Макар и да не участва в управлението на конкретно превозно средство, пътниците също са участници в движението по пътищата и имат своите права и задължения. Предвид това, че за никого не е изключена възможността да попадне в пътнотранспортно произшествие е наложително да се предприемат навременни лични мерки за обезопасяване на пътниците, като участници в движението по пътищата. Затова

родителите и членовете на семейството могат и трябва да обърнат внимание на децата си в следните насоки:

- Винаги, когато се намират в/на превозно средство използват обезопасителните колани. Поставянето на обезопасителен колан е задължително при наличието на такъв в превозното средство, независимо къде се намира пътника в превозното средство и независимо на какво разстояние се предприема пътуването. Характерна особеност при тази възрастова група е това, че те вече могат да използват и предната седалка на превозното средство, като се използва наличния в превозното средство обезопасителен колан. Изключенията за поставяне на обезопасителен колан са изрично посочени в ЗДвП. Обезопасителните колани могат да предпазят пътниците от тежки наранявания и от фатален завършек на пътуването. Освен, че трябва да се поставят обезопасителните колани преди да се потегли с превозното средство, също е важно и колана да се постави по правилен начин. Коланите трябва да са пристегнати, а не хлабави или просто праметнати пред торса. Да минават през рамото и да обхващат костите на таза, когато са от тип „три точкови“, за да могат да изпълняват правилно своята защитна и обезопасителна функция. Правилно поставения обезопасителен колан при внезапно възникнала аварийна ситуация (дори и при рязко спиране на превозно средство) ще помогне на пътника да остане здраво фиксиран на мястото си, вместо да „полети“ рязко напред или в страни под въздействието на динамичните сили, които се формират при движението на превозното средство, защото човешкото тяло също се движи със скоростта на превозното средство. Необезопасените пътници при такава ситуация могат да изхвърчат от превозното средство, да получат сериозни наранявания или посредством масата и скоростта си да наранят други участници в движението в превозното средство. По същия начин наранявания могат да причинят и неукрепените багажи и товари в купето на превозното средство.
- На подрастващите трябва да се разясни, че по време на пътуването си в превозното средство не трябва да откопчават коланите за обезопасяване и да се показват през отворите на превозното средство (шибедах и прозорците), защото могат да поставят в риск, както себе си така и останалите участници в движението. Такъв тип поведение е често срещано по време на абитуриентските балове.
- По време на пътуване в превозното средство не бива с поведението да разсейват водача без оглед на вида разсейване.
- По време на пътуването водачите не бива да допускат да дават лош пример на пътниците, като извършват неправилни маневри, нарушават правилата за движение, управляват или се държат агресивно в т.ч. и използвайки обидни думи, жестове или закани спрямо останалите участници в движението по пътищата, защото по този начин вероятността това поведение на родителите да се възприеме, като нещо нормално и естествено, както и да се мултиплицира и при подрастващите е отнositелно висока. Не бива да се предприемат рискови и необмислени маневри, както и управление на превозното средство със скорост, която не съответства на условията за движение, защото по този начин се натрупват излишни нива на стрес и напрежение в децата, водещи до негативни последици в тяхното поведение. Така се формира агресивно поведение и в бъдеще последиците от тази агресивност може да се проявяват често.

3. Какъв може да бъде добрият личен пример и поведение на родителите към подрастващите в качеството им на водачи?

В качеството си на водачи на превозни средства, родителите и близките на децата трябва да продължават да показват високи нравствени и морални качества, да служат за добър модел за подражание, като по време на управлението на превозното средство съблюдават за спазването на правилата за движение, поставяйки винаги обезопасителен колан, избирайки скорост на движение, съответстваща на условията на пътната среда, показващи толерантно и отговорно поведение спрямо останалите участници в движението по пътищата. Водачите на превозни средства са отговорни не само за своите действия или бездействия, но и за живота и здравето на пътниците в управляваното превозно средство, както и спрямо останалите участници в движението в случай на настъпване на пътнотранспортно произшествие. Агресивното поведение и шофиране на родителите и/или близките на децата предоставят лош пример и формират грешни модели на поведение незачитайки законовите и подзаконовите норми, водещи до подражание на такъв тип поведение. В тази възрастова група е необходимо вече подрастващите да притежават основни/базови познания в областта на правилата за движение по пътищата, описани в ЗДвП.

- За тази възрастова група е характерно все по-честото управление на велосипеди, ролери, индивидуални електрически превозни средства (ИЕПС) – т.нар. електрически тротинетки, мотопеди и др. подобни превозни средства. Ролята на родителите и близките от семейството на децата е освен да затвърдят формираното в тях отговорно поведение, чувство на самосъхранение и предпазване от опасностите на пътната среда, както у тях самите, така и спрямо останалите участници в движението.
- Водачите на велосипеди, следва да съблюдават велосипеда да има изправни спирачки, звънец, устройство за излъчване на бяла или жълта добре различима светлина отпред и червен светлоотразител отзад, като се допуска поставянето на устройство за излъчване на червена светлина отзад и бели или жълти светлоотразители или светлоотразяващи елементи от страни на колелата на велосипеда. Съществува още една особеност при управлението на велосипед, което не е препоръчително, а задължително условие - да се използва светлоотразителна жилетка в следните три хипотези: при управлението на велосипед извън населените места, през тъмната част на денонощието и при намалена видимост. Също така водачите на велосипед са длъжни да се движат възможно най-близо до дясната граница на платното за движение. Велосипедистите в тази възрастова група използват за придвижване велосипедната инфраструктура, когато е налична. При липса на велосипедна инфраструктура се движат по пътното платно и спазват правилата за движение като водачи на превозни средства и съобразяват поведението си с останалите участници в движението по пътищата. Абсолютно е забранено да управляват велосипед или ИЕПС по тротаторите и определените места за придвижване само за пешеходци (площади и пешеходни зони).
- Съществуват и забрани по отношение на управлението на велосипед, като например: да се движат успоредно до друго двуколесно пътно превозно средство; да управляват велосипеда, без да държат кормилото с ръка, както и да освобождават педалите, с които контролират велосипеда; да се движат в непосредствена близост до друго пътно превозно средство или да се държат за него; да превозват, теглят или тласкат предмети, които пречат на управлението на велосипеда или създават опасност за другите участници в движението. Препоръчително е когато се заобикалят паркирани превозни

средства да се оставя по-голямо странично отстояние, поради възможността от внезапно отваряне на врата или потегляне и включване в движението на превозното средство с цел избягване възможността от възникване на нежелани пътни инциденти.

- В тази възраст подрастващите вече могат да използват ИЕПС, като се съобразят със следните условия: Минималната възраст на водача за управление на индивидуално електрическо превозно средство е четиринадесет години, като е позволено да използват само по велосипедните алеи. При навършени шестнадесет години могат да се движат освен по велосипедна инфраструктура и по пътища и улици, на които максимално разрешената скорост е до 50 km/h;
- Електрическите тротинетки стават все по-популярни не само в България, но и в целия свят. Те са компактни и екологични. Всичко това ги превръща във все по-предпочитани алтернативни средства за придвижване в градски условия. Електрическата тротинетка може да бъде много опасна. Както за нейния ползвател, така и за другите участници в движението (пешеходци, велосипедисти и др.). Затова е важно да се знаят правата и задълженията, когато се използва подобно превозно средство. Поради малките гуми и високия център на тежестта на този тип превозни средства вероятността да се изгуби баланс е голяма, което допринася за лесна загуба на контрол над превозното средство. Важно е да се обърне внимание, че не случайно в ЗДВП тези превозни средства са определени като „индивидуални“, т.е. могат да се използват само от един човек. В никакъв случай не бива ИЕПС да се използва за превозване на пътници и товари, защото могат да допринесат за загуба на баланс и причиняване на инцидент.
- В тази възрастова група се засилва интереса за придобиване на правоспособност за управление на МПС. При навършване на шестнадесет годишна възраст вече могат да преминат обучителен курс и да придобият свидетелство за управление на моторно средство. Това налага необходимостта родителите да провеждат разговори и дискусии с децата си относно използването на такъв тип превозно средство и рисковете, които може да възникнат. Придобиването на правоспособност за управление на моторно средство освен, че предоставя възможност за свободно придвижване, ангажира и допълнителна отговорност за подрастващите, както към тях самите, така и към останалите участници в движението по пътищата. Трябва да бъде разяснено, че спрямо тях може да бъде търсена/ангажирана административна, а дори и наказателна отговорност в определените от закона случаи. В тази възрастова група и по-конкретно три месеца преди навършване на осемнадесет годишна възраст вече могат да преминат обучителен курс и да придобият свидетелство за управление на МПС. Придобилите правоспособност за управление на МПС подрастващи изразяват желание веднага да упражнят това свое право, като от изключителна важност е ролята на родителите да продължат диалога и комуникацията с децата си относно използването на това превозно средство, като допълнително се наблегне на правата и задълженията, които имат като участници в движението.
- Отговорност на родителите е да следят за промяна в поведението и навиците на подрастващите, които могат да следстват от употребата на опасни или забранени от закона вещества (алкохол, наркотични вещества и техни аналози). Употребата на такива вещества са в разрез с безопасните условия за придвижване и повишават рисковете от участие в пътни инциденти. В случай, че родителите не успеят да повлияят на тези негативни прояви от страна на подрастващите, не бива да се колебаят да потърсят специализирана помощ от квалифициран специалист (детски психолог), който има

необходимата експертиза да повлияе положително за промяна на поведението на подрастващите.

- Агресивното поведение е често срещано в съвременното общество. В нередки случаи агресията се поражда от средата, в която живеем, било то поради отношенията в семейството, училището, приятели или породени от други външни фактори, които оказват влияние върху цялостното поведение на индивида, в т.ч. и във взимането на решения. Проявата на агресивно поведение често се наблюдава при хората по време на взаимодействието с пътната среда, което има пряко отношение към безопасността на движението по пътищата. Личния пример и поведението на хората към останалите участници в движението по пътищата трябва да е в унисон и да кореспондира с очакваното отношение и поведение спрямо нас самите. Агресивното поведение на хората по пътищата може да бъде избегнато, посредством насочването към различни спортни дейности или практикуване на дейности в контролирана и безопасна среда.

Взаимодействието между родителите и учителите по отношение на децата и учениците във връзка с темата за безопасността на движението по пътищата трябва да е целенасочено и методично в синергия, за да може да се постигне устойчив положителен резултат за придобиване, затвърждаване и надграждане на знанията и уменията им с цел подобряване нивото на БДП при взаимодействието с пътната среда.